

Doc. dr. Sevdail DEMIRI
(Shkup)

**PASQYRIMI I FIGURËS SË ISA BOLETINIT, SIPAS
BURIMEVE DOKUMENTARE DHE SHTYPIT BULLGAR
MË 1912**

Në periudhën e fundit të Rilindjes, një nga synimet kryesore të Lëvizjes Kombëtare Shqiptare (LKSH), ishte përmbyllja e procesit të pavarësisë kombëtare nga sundimi disashekullor osman. Në këtë drejtim, një ndër kërkesat kryesore ishte bashkimi i katër vilajeteve me shumicë shqiptare, gjë që binte ndesh me synimet e politikës zyrtare bullgare. Kësaj të fundit i konvenonte që pakënaqësia e shqiptarëve të merrte përmasa më të mëdha, andaj në disa momente edhe e stimulonte atë, gjë që shihet edhe në disa burime dokumentare dhe organe të shtypit bullgar të asaj periudhe.

Për më tepër, nëpërmjet këtyre burimeve, kuptojmë se derisa zhvilloheshin kryengritje në veri të viseve shqiptare, të cilat ishin jashtë territoreve që pretendonte politika bullgare, kjo e fundit i shikonte me simpati lëvizjet kryengritëse shqiptare. Por, në momentet kur cenoheshin pretendimet bullgare, lëvizja kryengritëse shqiptare vlerësohej si armiqësore dhe etiketohej në mënyrën më të vrazhdë dhe të ashpër. Kjo politikë shtetërore e Bullgarisë gjatë

viteve 1908-1912, nuk ishte stabile, dhe ajo në disa momente reflektohej edhe si konfuze, sidomos në periudhën kur filluan bisedimet për të krijuar Aleancën Ballkanike, kur interesat e saja binin ndesh me synimet e Serbisë dhe Greqisë për Ballkanin¹.

Për trimin me nam të Kosovës, i cili deri në frymën e tij të fundit, nuk e dorëzoi koburen nga brezi, janë interesuar mjaft gazeta të kohës, që botoheshin në gjuhë të ndryshme anekënd Ballkanit, Evropës e më gjerë. Ato trajtojnë segmente të shumta të veprimtarisë së Isa Boletinit, e veçanërisht në periudhën e Kryengritjes së Përgjithshme shqiptare të vitit 1912, rrugëtimit të tij nëpër disa qendra evropiane dhe në Londër, ku shkoi për të protestuar kundër vendimeve të padrejta të Konferencës së Ambasadorëve. Kësaj radhe, në fokusin e interesimit tonë, është pasqyrimi i figurës së Isa Boletinit në disa burime dokumentare, e sidomos nëpër organet e shtypit bullgar gjatë vitit 1912.

Në të vërtetë, shtypi bullgar i ndiqte me interes të madh të gjitha zhvillimet e Lëvizjes Kombëtare Shqiptare, sidomos në periudhën e fundit të saj, në prag të shpalljes së Pavarësisë së Shqipërisë. Politika zyrtare bullgare ishte e interesuar që të përcjellë ngjarjet dhe përfundimet e Kryengritjes së Përgjithshme të vitit 1912, në mënyrë që në momente të caktuara, të shfrytëzojë situatat për të jetësuar projektet e dala nga Traktati i Shën Stefanit. Pasqyrim më i ngjeshur i ngjarjeve që lidheshin me fatin e Shqipërisë dhe shqiptarëve në këtë periudhë, haset në gazetatat në gjuhën bullgare: “Makedonia”, “Pravo”, “Vesti”, “Vardar”, “Preporec”, “Bullgaria”, “Ballkanska zora”, etj. Madje, shpeshherë në këto gazeta, LKSH-ja dhe zhvillimet e saj, hasen në ballinat apo faqet e para të tyre, e që flet për vëmendjen e madhe që kishte Bullgaria dhe bullgarët për

¹ Skender Asani & Sevdail Demiri, *Vilajeti i Manastirit dhe LKSH në vitet 1911-1912 (dokumente bullgare)*, Fondacioni Dauti, Shkup, 2015, f. 7.

Shqipërinë dhe shqiptarët. Në to flitet për zhvillimet e Kryengritjes së Përgjithshme shqiptare, gjendjen e popullsisë bullgare në territoret shqiptare, veprimet e diplomacisë së huaj, etj. Kurse, me interes të veçantë janë kronikat ku paraqiten raportet në mes të udhëheqësve kryesorë të LKSH-së, përkatësisht në mes të Isa Boletinit, Bajram Currit, Hasan Prishtinës, Idriz Seferit etj.

Figura markante e lëvizjes kryengritëse shqiptare, Isa Boletini, veçohet në shtypin bullgar si një tribun popullor, i cili vlerësohet si udhëheqës i shquar ushtarak, dhe si një figurë unifikuese në momentet kyçe të kryengritjes. Pra, gjatë vitit 1912, emri i Isa Boletinit ishte i pranishëm nëpër shumë raporte diplomatike dhe nëpër shumë faqe të gazetave bullgare, përmes të cilave pasqyrohet figura dhe aktiviteti i tij ushtarak dhe politik, sikurse edhe raportet mes udhëheqësve të kryengritjes. Kështu, p. sh. në raportin konfidencial të ministrit Mbretëror bullgar të autorizuar në Romë, drejtuar ministrit të Punëve të Jashtme dhe Ministrisë së Fesë, më datë 10 janar 1912, Isa Boletini cilësohet si “Kryengritësi i shquar shqiptar”², i cili së bashku me kryengritësit në Lumë, Gjakovë, dhe Malësinë e Shkodrës, më në fund kanë shkuar në Shalë, që të takohen dhe të merren vesh me udhëheqësin e atjeshëm të Dukagjinit. Më tej, nga një raport i ministrit Mbretëror të autorizuar në Beograd, drejtuar ministrit të Punëve të Jashtme dhe të Fesë së Bullgarisë, më datë 25 prill 1912, theksohet forca e madhe ushtarake e kryengritësve shqiptarë. Sipas raportit, Isa Boletini nga Mitrovica, ishte një nga udhëheqësit më të sigurt ushtarak, i cili dispononte një forcë të madhe kryengritësish me rreth 5 000 pushkë³. Kryengritjen e Përgjithshme të vitit 1912, pjesa më e madhe e shtypit bullgar e kishte cilësuar si lëvizje shumë serioze, me një karakter të

²Po aty, f. 51.

³Po aty, f. 82.

fortë revolucionar dhe gjithëpopullor, edhe për faktin se në krye të saj ishin ish-deputetët e Parlamentit osman, dhe krerë të tjerë të njohur, si: Hasan Prishtina, Isa Boletini, Ismail Qemali, Bajram Curri, Idriz Seferi, Mehmet Pashë Dërralla, Dervish Hima, Nexhip Draga, etj⁴. Këta ishin personalitete të njohura dhe me ndikim të madh në masën e gjerë popullore shqiptare, andaj thirrjes së tyre për luftë të armatosur kundër sundimit shumëshekullor osman, pa hezitim do t'i bashkëngjitej i gjithë populli shqiptar i këtyre trevave që i përfaqësonin.

Gazeta bullgare që asokohe botohej në Selanik, “Pravo”, në fillim të muajit qershor të vitit 1912, shkruante se “Isa Boletini shpalli kushtrimin se do të ngritet kundër pushtetit osman, dhe se Lëvizja Kombëtare Shqiptare do një vëmendje të posaçme”⁵. Po në këtë gazetë të datës 15 qershor 1912, njoftohej opinionin bullgar dhe ai më i gjerë, se “Isa Boletini bën mobilizimin e përgjithshëm të popullit në luftë kundër pushtetit osman”. Kurse, në informatën e 23 qershorit për kryengritjen shqiptare, theksohej se “Shqiptarët i kanë larguar gratë dhe fëmijët nga fshatrat e largëta, ndërsa familja e Isa Boletinit nuk është larguar. Ushtria përfundimisht i ka sulmuar kryengritësit. Internimi i tyre është i pashmangshëm”. Përmes këtyre raporteve, njoftohej për karakterin e fortë të Isa Boletinit, i cili po e rezikonte edhe familjen e tij për idealet e larta kombëtare.

Gazeta tjetër bullgare me emrin “Bullgaria”, më 2 korrik 1912 shkruante se “Në Shqipërinë Veriore, udhëheqës i pakontestueshëm është Isa Boletini, dhe sot pushteti turk (osman, v.

⁴ Рамиз Абдули, *Бугарскиот печат за албанското востание од 1912 година*, ГЛАСНИК, Институт за национална историја, Скопје, 42, 2, 1988, f. 88.

⁵ Движението в Албания, “*Право*”, Солун, 7.6.1912; Gazetat bullgare atëherë e llogaritnin kohën në bazë të kalendarit Julian, i cili dallon për 13 ditë nga kalendari i ri Gregorian, të cilin e përdorim edhe sot.

j.) nuk mund t'i bënë për vete, jo vetëm se elementin paqësor, por edhe oficerët dhe ushtarët të cilët janë thirrur në konsultime.

Të gjithë komandantët, në mesin e të cilëve edhe Feti Pasha, e simpatizojnë Lëvizjen Kombëtare Shqiptare”⁶. Kurse, sërish gazeta “Pravo”, më datën 5 korrik 1912, duke informuar për rrjedhën e kryengritjes shqiptare, shkruan se “Kryengritësit nën udhëheqjen e Isa Boletinit, çarmatosën shumë ushtarë osmanë, ndërsa shumë të tjerë iu bashkëngjitën për shkak të autoritetit të madh të tij”⁷. Më datën 19 korrik 1912 gazeta tjetër bullgare me emrin “Preporec”, njoftonte se “Isa Boletini në krye të 5 mijë kryengritësve është nisur nga Mitrovica drejt Prishtinës, ku ishin mbledhur udhëheqësit kryesorë shqiptarë dhe shumë ushtarë të dezertuar, të cilët iu kishin bashkëngjitur aradhave të Isa Boletinit, dhe me urdhër të tij ishte parandaluar që të gjuhet nëpër qytet. Pjesa më e madhe e armatimit të garnizoneve osmane tash ishin në dispozicion të Isa Boletinit”⁸.

Edhe gazeta tjetër “Vardar” e datës 25 korrik, informonte se: “Në Pazarin e Ri të Sanxhakut, i gjithë pushteti ishte në duart e Isa Boletinit”⁹, gjë që fliste për forcën e madhe ushtarake dhe organizative të këtij trimi. Kurse, duke informuar rreth përgatitjes për hyrjen e mijëra kryengritësve shqiptarë në kryeqendrën e Vilajetit të Kosovës-Shkup, gazeta “Pravo”, e 11 gushtit, shkruan se: “Sipas dëshmimeve të gazetës “Independent” nga Shkupi, me kërkesë të Riza Beut, Bajram Currit dhe Isa Boletinit, ishte urdhëruar që kompania hekurudhore t'i vë në dispozicion 6 trena në shërbim të kryengritësve shqiptarë”¹⁰. Këto trena pastaj do të bënin bartjen e mijëra

⁶ Въстанието в Албания, “България”, София, 2.7.1912.

⁷ Движението в Албания, “Право”, Солун, 5. 7. 1912.

⁸ Хроника, “Пряпорец”, София, 19. 7. 1912.

⁹ Една характеристика на положението в Албания, “Вардаръ”, София, 25. 7. 1912.

¹⁰ Разотиването на Албанците, “Право”, Солун, 11. 8. 1912.

kryengritësve shqiptarë nga shumë anë të Kosovës, nga Ferizaj deri në Shkup, kur hynë triumfalisht në kryeqendrën e Vilajetit të Kosovës. Gazeta “Makedonija”, e 12 gushtit, duke u thirrur në burimet e gazetës tjetër bullgare “Novoe vreme”, shkruan se në kampin kryengritës shqiptarë, kishte dallime në qëndrimet e tyre: “Diçka kërkonte Isa Boletini, e diçka tjetër Ismail Qemali, dhe krejtësisht diçka tjetër Hasan Prishtina, por kur bëhej fjalë për kërkesat esenciale, të gjithë pajtoheshin, si: për të emëruar një guvernator gjeneral, që shqiptarët shërbimin ushtarak ta bënin në Shqipëri, që në shkolla të mësohet gjuha shqipe, që të dëmshpërblehen të gjithë për shtëpitë e rrënuara nga ushtria osmane, që tatimet të mbesin në Shqipëri, dhe për të drejtën e mbajtjes së armëve”¹¹.

Këtu shihet largpamësia e shumicës së udhëheqësve kryesorë të kryengritjes, të cilët edhe pse kishin divergjenca mendimesh në shumë plane rreth organizimit të luftës, por kur ishin në pyetje kërkesat kryesore, kishin mirëkuptim mes vete. Po kjo gazetë, më 26 gusht informonte opinionin se “Isa Boletini ka hyrë me mijëra kryengritës në qytetin e Mitrovicës”. Edhe në një intervistë të zhvilluar në Prishtinë pas dështimit të bisedimeve shqiptaro-osmane nga gazetari i gazetës bullgare “Vardar”, me prijësin e kryengritjes Hasan Prishtina, kuptojmë se në mesin e udhëheqësve të kryengritjes nuk ka përçarje, dhe se shqiptarët në këtë fazë kanë konsensus nacional për të bashkuar katër kalemata (katër vilajetet e Kosovës, Shkodrës, Manastirit dhe Janinës)¹². Më 4 shtator 1912, gazeta “Makedonija” njoftonte se “Nga çlirimi i Shkupit, e gjithë administrata në Mitrovicë, Prizren, Vushtrri, Tetovë, administrohet

¹¹ Македонија и Албанија, “Македонија“, Софија, 12. 8. 1912.

¹² Skender Asani, *Kryengritja e Përgjithshme Shqiptare e vitit 1912, sipas burimeve bullgare*, SHB “Shkupi”, Shkup, 2010, f. 107.

nga prijësit e Komitetit Popullor Shqiptar. Ky komitet kishte të drejta të gjëra, dhe në Mitrovicë, udhëheqës i këtij komiteti ishte Isa Boletini”¹³. Në disa pjesë të shtypit bullgar, hapësirë e duhur i jepet edhe euforisë së shqiptarëve me rastin e çlirimit të Shkupit nga ana e forcave kryengritëse shqiptare gati se pa asnjë reagim të administratës dhe ushtrisë turke, e cila po numëronte ditët e fundit të pushtetit në Ballkan. Në ndërkohë, në tetor të vitit 1912 filloi Lufta e Parë Ballkanike, nga ana e Malit të Zi, e më pas Serbisë, Bullgarisë dhe vendeve tjera. Edhe një tekst tjetër që e kemi hasur tek përmendet Isa Boletini, është ai në gazetën tjetër bullgare “Ballkanska zora”, e cila më 19 nëntor 1912, shkruante për depërtimin e ushtrisë serbe në veri të Shqipërisë, deri në afërsi të malësisë së Lumës, ndërsa thekson se “të gjitha fiset e Lumës i ishin bashkuar Isa Boletinit”¹⁴.

Siç shihet, interesimi i politikës zyrtare bullgare, sikurse edhe i opinionit të gjerë bullgar, në periudhën e vlimeve të mëdha të vitit 1912, ishte mjaft i theksuar për zhvillimet e hovshme në Lëvizjen Kombëtare Shqiptare. Meqë Isa Boletini ishte njëra nga figurat kyçe të kësaj kryengritjeje, veprimtaria e tij do të regjistrohej hap pas hapi, duke dhënë kështu një tablo më të plotë të kësaj figure të dalluar historike. Meqenëse veprimtaria e trimit të Boletinit ndeshej me interesat bullgare në territoret e banuara me shqiptarë të Maqedonisë, politika dhe shtypi bullgar, në disa raste tentojnë të njollosin figurën e Isa Boletinit, (duke e vendosur atë në gjoja taborin e veprimtarëve serbofilë), por kjo tendencë asnjëherë nuk do të mund të jetë argumentuese dhe bindëse. Isa Boletini ishte dhe mbetet një figurë emblematike në historinë kombëtare shqiptare, i cili edhe sot e kësaj

¹³ Въ Албания, “Македония“, София, 4. 9. 1912.

¹⁴ Обезоржжаването на Албания, “Балканска зора“, София, 19. 11. 1912.

dite reflekton unitet, guxim dhe krenari për kombin shqiptar në të gjitha trojet e veta etnike.

Sevdail DEMIRI

SUMMARY

THE REPRESENTATION OF ISA BOLETINI ACCORDING TO BULGARIAN PRESS AND DOCUMENTS IN 1912

This paper treats some documentary sources as well as some press published articles from the Bulgarian press in 1912 that mention Isa Boletini and the National Albanian Movement at the time. Based on the researched material, we have noticed that the personality of Isa Boletini is an inseparable figures of all the reports written at the time, particularly so whenever Albanians and the developments in the National Albanian Movement were mentioned.

The General Uprising of 1912 was considered a serious movement by the Bulgarian press, according to which the uprising had a strong revolutionary character, mostly because its leaders were former chairmen of the Ottoman Parliament and other public political figures, such as Hasan Prishtina, Isa Boletini, Ismail Qemali, Bajram Curri, Idriz Seferi, Mehmet Pashë Deralla, Dervish Hima, Nexhip Draga, etc. These were renowned personalities with a great influence upon the Albanian people, which is why the Albanians responded to their call for armed resistance against the century long Ottoman occupier. As presented in this paper, it appears that the interest of the official Bulgarian policies likewise the general Bulgarian opinion during the period of 1912 was mostly focused on the rapid developments of the National Albanian Movement. Seeing that Isa

Boletini was one of the main figures of this uprising, his activity was closely followed, leaving thus a complete tableau of this renowned historical figure with who the National Albanian Movement is often identified.